

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2023 Vol. 3

www.navoiy-uni.uz

www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2023 Vol. 3

www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

BOSH MUHARRIR

Shuhrat Sirojiddinov

**BOSH MUHARRIR
O'RINBOSARI**

Karomat Mullaxo'jayeva

MAS'UL KOTIB

Ozoda Tojiboyeva

TAHRIR HAY'ATI

Karl Rayxl (Germaniya)
 Isa Habibeyti (Ozarbayjon)
 Seyhan Tanju (Turkiya)
 Almaz Ulvi (Ozarbayjon)
 Benedek Peri (Vengriya)
 Vahit Turk (Turkiya)
 Teymur Kerimli (Ozarbayjon)
 Eunkyung Oh (Koreya)
 Nazef Shahrani (AQSh)
 Boqijon To'xliyev
 Muhammadjon Imomnazarov
 Bilol Yujel (Turkiya)
 Qosimjon Sodiqov
 Zulxumor Xolmanova
 Mustafa O'ner (Turkiya)
 Nurboy Jabborov
 G'aybulla Boboyorov
 Kimura Satoru (Yaponiya)
 Imran Ay (Turkiya)
 Aftondil Erkinov
 Nadir Mamadli (Ozarbayjon)
 Rashid Zohidov
 Otabek Jo'raboyev
 Bulent Bayram (Turkiya)
 Qo'ldosh Pardayev
 Nodirbek Jo'raqo'ziyev
 Oysara Madaliyeva
 Hilola Nazirova

MUNDARIJA**MATNSHUNOSLIK****Jaloliddin Jo'rayev**

Som Mirzo Safaviyning "Tuhfayi Somiy" tazkirasini
 haqida 4

Zebiniso Xurramova

Mirzo Umrboqiy hayot yo'li va adabiy merosi
 xususida 21

Akrom Malikov

Navoiyshunoslik kontekstida matn tadqiqi
 ("G'aroyib us-sig'ar" devoni misolida) 33

ADABIYOTSHUNOSLIK**Dilnavoz Yusupova**

Turkiy adabiyotda arba'innavislik an'anasi:
 Alisher Navoiy va Muslihiddin Mustafo
 Axtariy "Arba'in"lari misolida 66

Muhsin Macit

Ali Şir Nevâyî'nin Mecmualarda Bulunan
 Gazelleri Üzerine 78

Fayzulla Iskandarov

Na'tning tarixiy-adabiy ildizlari va taraqqiyoti 89

LINGVISTIKA**Mushtariy Xolmuradova**

"Qutadg'u bilig"dagi baho munosabatini
 ifodalovchi leksemalar 107

Mavluda Sharipova

Navoiy asarlaridagi literonimlar lingvopoetikasi 122

EDITOR IN CHIEF

Shuhrat Sirojiddinov

DEPUTY EDITOR IN CHIEF

Karomat Mullakhojaeva

EXECUTIVE SECRETARY

Ozoda Tojibaeva

EDITORIAL BOARD

Karl Rechl (Germany)

Isa Habibbeyli (Azerbaijan)

Seyhan Tanju (Turkey)

Almaz Ulvi (Azerbaijan)

Benedek Peri (Hungary)

Vahit Turk (Turkey)

Teymur Kerimli (Azerbaijan)

Eunkyung Oh (Korea)

Nazif Shahrani (USA)

Bakijan Tukhliev

Mukhammadjan Imomnazarov

Bilol Yujel (Turkey)

Kasimjan Sadikov

Zulhumor Kholmurova

Mustafa O'ner (Turkey)

Nurboy Jabborov

Gaybullah Babayarov

Kimura Satoru (Japan)

Imran Ay (Turkey)

Aftandil Erkinov

Nadir Mamadli (Azerbaijan)

Rashid Zahidov

Atabek Juraboev

Bulent Bayram (Turkey)

Kuldosh Pardaev

Nodirbek Jurakuziev

Oysara Madaliev

Hilola Nazirova

CONTENTS**TEXTOLGY****Jaloliddin Juraev**

About "Tuhfat Somi" Tazkira by Som Mirza Safavi 4

Zebiniso KhurramovaAbout Mirza Umerbaqi's way of life and
eternal legacy 21**Akrom Malikov**Text research in the context of Navoi study
(In the example of the deewan "Gharoib
al-sighar") 33**LITERATURE****Dilnavoz Yusupova**Tradition of Writing Arbain in Turkish Literature:
on the Example of "Arbain" by Alisher Navoi
and Muslikhiddin Mustafa Akhtari 66**Muhsin Macit**On Ali Şir Nevâyî's Ghazals Found in
Magazines 78**Fayzulla Iskandarov**

Historical-Literary Roots and Development of Naat 89

LINGUISTICS**Mushtariy Kholmurodova**Lexemas Representing relationship in
"Kutadgu bilig" 107**Mavluda Sharipova**

Linguistics of literary names in Navoi's works 122

Na'tning tarixiy-adabiy ildizlari va taraqqiyoti

Fayzulla Iskandarov¹

Abstrakt

Turkiy, xususan, o'zbek adabiyotining tadrijiy takomilini Qur'oni karim, hadislar, tasavvuf falsafasi, komil inson masalasi, islomiy ma'rifat hamda musulmon odob-axloqisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Ayniqsa, islom ma'rifati bilan sug'orilgan Sharq xalqlari ma'naviyatida bu ta'sirni yaqqol sezamiz. Inson qalbi, ruhi va tuyg'ularining tarjimoni bo'lgan badiiy adabiyotda bu masala yanada yorqinroq namoyon bo'lgan. Ming yillik adabiyotimiz tarixini o'rganar ekanmiz, mazmun-mohiyatini islomiy ma'rifat, hadislardagi nabaviy hikmatlar uning manbasi ekanligiga amin bo'lamiz. Payg'ambar siymosi hamda U zot bilan bog'liq voqea-hodisalarning vasfiy bayoni ijodkorlar uchun komil inson haqidagi qarashlarini bayon etishda ilhombaxsh mavzuga aylandi. Aynu shunday mavzulardan biri – payg'ambarimiz Muhammad sollallohu alayhi va sallamning madhi sabab bitilgan na'tlardir. Ijodkorlarning diniy-tasavvufiy, falsafiy, adabiy-estetik qarashlarini ifodalashda muhim o'rin tutgan na'tlarni o'rganish ijodkorlarning Alloh, olam va odam haqidagi qarashlari, tiriklik mohiyati va olamning poetik idrok etishdagi bilim hamda tasavvurlarini baholashda katta ahamiyatga ega.

Maqolada na'tning genezisi, tarixiy rivojlanish yo'li, badiiy adabiyotga kirib kelishi, rivojlanishi arab va fors adabiyoti misolida ilmiy-nazariy jihatdan batafsil yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: *na't, vasf, me'roj, nabi, madh, sifat, arab adabiyoti, fors adabiyoti, turkiy adabiyot.*

Kirish

Na't – arabcha so'z bo'lib, tavsif etmoq ma'nosida masdar, sifat va vasf ma'nolarida ism o'laroq qo'llaniladi. Lug'aviy ma'nosi "bir kishidagi bor narsalarni tasvirlamoq, uni mubolag'ali tavsiflash"

¹ Iskandarov Fayzulla Mashrabovich – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

E-pochta: mfayzulla@iskandarov@gmail.com

ORCID ID: 0000000204540229

Iqtibos uchun: Iskandarov, F.M. 2023. "Na'tning tarixiy-adabiy ildizlari va taraqqiyoti". *Oltin bitiglar* 3: 89 – 106.

[Ibn Manzur 1883, 405], "Vasf, hamd-u sano bilan barobar ta'rif-tavsif etmoq" [Shamsiddin Sami 1978, 1464] yoki "bir narsaning madhini aytib, sifatlashdir" [Feret Develli 1979, 906] degan ma'nolarni anglatadi.

Adabiy tur va janrlar nazariyasiga oid "Türk Halk Edebiyatı El Kitabı"da na't "biror narsani maqtash, sifatlash orqali tasvirlash" [Guzal 2003, 334] deb izohlansa, "Farhangi zaboni tojiki"da – madh, maqtash; yaxshi xislatlar vasfi, sifat, go'zal sifat deb ta'riflanadi.

Shayx Ahmad Taroziy "Funun ul-balog'a" asarida shunday yozadi: "Agar Tengri azza va jallag'a hamd etsalar, oni tavhid derlar. Va agar Muhammad Mustafo sollalohu alayhi va sallamni vasf qilsalar, na't derlar. Agar Tengri hazratinda tazarru' qilsalar, munojot o'qurlar" [Taroziy 1996, 32].

Na't istiloh sifatida payg'ambarimiz vasfi, shaxsiyati, payg'ambarlik faoliyati va me'roj bilan bog'liq voqea-hodisalarning romantik ko'rinishdagi shoirona, so'fiyona, oshiqona va orifona talqinidir. Ayni paytda, oshiqning ma'shuq vaslida yongan zavq-u shavqi, ishq yo'lida chekkan azoblari, "hisob-kitob" kuni komillar komili bo'lgan Zotning shafolatiga umid bilan intilgan ko'ngil nolalarining ramziy-majoziy tasvirlari, ilohiy go'zallik sirlari kashshofi bo'lgan ishqning ta'rifi hamda komillikning oliy maqomini egallagan, jisman zaminda, qalban esa Haq huzurida bo'lgan Zotga bo'lgan muhabbatdir.

Timsollarning ma'no talqinlari

Turk olimi Sulaymon Uludog'ning "Tasavvuf terminlari lug'ati"da na't shunday izohlanadi: "Arab tilida, alohida bir xususiyat, maqtov ma'nolarini ifodalaydi. Tasavvufda esa, maqtovchi maqtalganni xulq-atvori, tabiati va axloqini madh etishidir. Na't, maqtov bilan bir xil ma'noni ifodalaydi, biroq maqtov mujmal, na't esa aniqligi bilan xarakterlanadi" [Uludag' 1995, 351].

"Maqtash", "baho berish", "sifatlash" [Alisher Navoiy asarlari lug'ati 1983, 444] ma'nolarini anglatgan na't – adabiy atama sifatida Rasululloh sollallohu alayhi va sallamni vasf qilish, yaxshi sifatlar bilan ulug'lash maqsadida yozilgan nasriy va nazmiy asarlarga berilgan umumiy nomdir. Zavq ahli uchun tuganmas ilhom manbayi bo'lgan payg'ambarimiz sifatleri, shakl-u shamoyili, husn-u xulqi, islom dinining targ'ibi yo'lida ko'rsatgan jasorati va ayniqsa, me'roj voqeasi cheksiz xazinadir. Shuning uchun "insoniyat tarixida eng fasohatli, balog'atli va oliymaqom she'riy asarlar "Madiyh un-

nabiy" – "Nabiyning madhi" deya atalgan, Nabiy sollallohu alayhi va sallamning madhlarida yozilgan she'rlardir. Musulmon xalqlarining shoirlari o'zlari va elatlarining Rasululloh sollallohu alayhi va sallamga bo'lgan muhabbatlarini u zotning madhlarida bitgan she'rlarida namoyish etganlar. Ularning eng sara she'rlari ham aynan shu mavzuda bo'lgan... Bundan hatto boshqa din vakillari ham mustasno bo'lmadi. Bu borada ham Rasululloh sollallohu alayhi va sallamga teng keladigan inson yo'q. Bashariyat tarixida hech bir inson haqida Nabiy sollallohu alayhi va sallamga atab yozilganchalik ko'p va xo'p maqto'v she'rlar bitilmagan. Hatto jahon adabiyotida Rasululloh sollallohu alayhi va sallamning maqto'vlari-ga bag'ishlangan alohida janr – na't janri yuzaga kelgan" [Barzanjiy 2015, 5].

Arab adabiyotida, xususan, "arab poeziyasida she'rlarni janriy xususiyatlarini belgilash, tasnif qilish ularning formasiga qarab emas, balki mazmuniy prinsipiga asoslangan" [Орзибеков 1976, 18]ligidan Nabiy madhiga bag'ishlangan asarlar arab adabiyotida na't janri doirasida o'rganilgan. Ayni paytda, adabiyotshunosligimizda janrlarga qo'yilgan talablarga ko'ra aniq doimiy mavzuga, mazmuniy turlarga, obrazlar sistemasi va o'ziga xos poetik ifodaga ega bo'lgan na'tlarni janr deyishda u qadar katta mantiqsizlik yo'qdek. Ammo har bir xalqning adabiyoti asrlar davomida shakllanib, taraqqiy etishida o'ziga xos individual rivojlanish yo'lini bosib o'tgan. Mumtoz adabiyotimiz o'z rivoji yo'li-da juda ko'plab manbalardan oziqlandi, ularning eng yaxshi adabiy an'analarini o'zlashtirib, taraqqiyotiga munosib hissa qo'shdi. Jumladan, na'tlar bitishda ham. An'anaviy adabiy tasnifga ko'ra, forsiy va turkiy adabiyotda na'tlarga dostonlarning debochasidagi an'anaviy bob, devonlarda kitobatchilik talabi sifatida qaraladi. Bizda amalga oshirilgan oxirgi yillardagi tadqiqotlarda, jumladan, U.Qobilov o'z tadqiqotlarida na'tlarni *janriy shakllar ifodasi* deb baholagan [Qobilov 2021, 83]. Biz bu masalada ko'plab o'rganishlardan keyin na'tlarni *janrlarga moslashadigan mavzu* sifatida baholadik.

"Nabiy madhi" deb nom olgan – na't mazmunan *vasf* va *me'roj* na'tlarga bo'linadi. Vasf na'tlarda, asosan, payg'ambarimizning hayoti, bashariy qiyofasi va fazilatlar, payg'ambarlik sifatlari va mo'jizalari, payg'ambarlik faoliyati bilan bog'liq voqea-hodisalar, hadislar va u zotning boshqa amallari – barcha-barchasi tuganmas muhabbat bilan ta'rif-u tavsif etilgan, insoniyatga ibrat qilib ko'rsatilgan. Shu bois badiiy jihatdan mukammal bo'lgan bu vasflarning tarbiyaviy qimmati beqiyos.

Qur'oni karimning "Sharh" surasi to'rtinchi oyatida bevosita payg'ambarimiz Muhammad sollallohu alayhi va sallamga qarata xitob qilinib: "Va Biz sizning zikringizni (ya'ni, martabangizni) baland qilib qo'ydik", – deyiladi. Alouddin Mansur ushbu oyatni o'z tafsirida shunday izohlaydi: "Darhaqiqat, har bir mo'min-musulmon qayerda Alloh taoloning nomini yod etsa, U zotni ulug'lasa, albatta, U zot bilan birga payg'ambarimiz Muhammad alayhissalomning nomlarini ham zikr qilib, u kishiga salovat va salom aytadiki, bu martabayi oliya payg'ambarimiz Muhammad sollallohu alayhi va sallamdan o'zga hech kimga nasib qilgan emas" [Alovuddin Mansur 1992, 670].

Na'tlarning ikkinchi turkumi payg'ambarimizga berilgan buyuk maqom – Me'roj – Rasulullohning Makkadan Quddusga tungi sayri (Isro) va Masjid ul-Aqsodan osmonga ko'tarilish voqeasi tavsifiga, uning badiiy talqiniga bag'ishlangan.

Me'roj islom tarixida yuz bergan mashhur voqealardan. Ijodkorlar uchun ushbu boblarda payg'ambarning buyukligi, yuksak sharafi va ulug' maqomi ta'rifini keltirish, avvalo, shoirlik burchi va ummatlik vazifasi bo'lsa, boshqa tarafdin, salaflarga munosib javob berish uchun sinov maydoni ham edi. Ayni paytda, me'rojning eng oliy nuqtasi – "payg'ambarning Alloh jamoliga yetishish lahzasi bo'lib, bu islom ta'limotiga ko'ra eng ulug' sharaftir. Bunday sharaftning nubuvvat tarixida Muhammad sollallohu alayhi va sallamdan boshqa payg'ambarga nasib etmagani esa butun musulmon olamining faxri hisoblanadi. Mana shu faxr tuyg'usi va payg'ambarga muhabbatni izhor etish istagi me'rojnimalarning islom mintaqasi adabiyoti debochalaridan muqim o'rin olishiga asosiy omil bo'lib xizmat qildi" [Ismoilov 2019, 51].

Qur'oni karimning "Isro" surasi birinchi oyatining nozil bo'lishi aynan shu voqea bilan bog'liq, ya'ni: "O'z bandasini kechasi Masjid ul-Haromdan atrofni barakali qilganimiz Masjid ul-Aqsoga mo'jizalarimizni ko'rsatish uchun sayr qildirgan Zot pok bo'ldi. Albatta, U eshitguvchi va ko'rguvchi Zotdir [Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf 2011, 282]. Shu o'rinda Isro bilan Me'rojni farqlash muhim. Isro – Masjid ul-Haromdan Masjid ul-Aqsoga sayr qildirish bo'lsa, me'roj – Masjid ul-Aqsodan Alloh huzuriga ko'tarilishdir.

Na'tlarda Rasulullohga muhabbat turli shakl-u shamoyilda namoyon bo'laveradi [Муллахўжаева 2019, 62]. Ayniqsa, Isro kechasi va Me'roj mo'jizalari tasviriga bag'ishlangan, me'roj boblar "tasavvuf ahli uchun Haqqa yovuqlashish, Alloh bilan muloqotda

bo'lish, Allohning buyuk in'om va marhamatiga sazovor bo'lishdir. Fanolik va baqolikka yetishishning eng haqiqiy va namunaviy ko'rinishidir" [Haqqulov 1995, 5].

"Me'roj" tasavvufga oid lug'atlarda ruhning yuksalishi va ma'naviy yo'lchilik (yo'lovchilik), deb talqin etiladi. Butun orzu-istagi, umrining mazmunini Alloh vasliga erishish deb bilgan so'fiy uchun Me'roj juda katta ruhiy-ma'naviy oziq, quvvatdir. Aynan shu sababli ham Me'roj kechasi haqidagi tasavvurlar ijod ahli uchun alohida ilhom manbayidir [Муллахўжаева 2019, 62].

Ko'p tadqiqotchilarda "me'roj" va "me'rojnoma" tushunchalari bir xil ma'noda, umumiy an'anaviy mavzu sifatida fikrlar bildirilgan, tahlil qilingan. Bizningcha, devon va dostonlar tarkibidagi Nabiy alayhissalom tungi sayri bilan bog'liq mavzu me'roj yoki me'roj boblarni mustaqil asar me'rojnomalardan farqlash zarur. Ya'ni, me'roj mavzusi badiiy asarlar tarkibida masnaviy, g'azal, qasida, qit'a, murabba', tarji'band kabi janrlarga moslashgan mavzu bo'lsa, me'rojnoma esa adabiyot tarixida alohida asar sifatida "Mavlid", "Arbain", "Hijratnoma", "Siyrat un-nabiy" kabi payg'ambar shaxsi bilan bog'liq mustaqil asarlar qatorida tadqiq etilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi. Arabiy, forsiy va turkiy adabiyotlarda me'roj bilan bog'liq alohida "Me'rojnoma"larning yaratilgani fikrimiz dalilidir.

Qasida, g'azal, ruboiy, musammat, mustazod, qit'a, tuyuq kabi janrlarga moslasha oladigan ushbu mavzu – shoir adabiy-estetik, diniy-falsafiy, axloqiy-ta'limiy, tasavvufiy hamda komillik va komil inson haqidagi qarashlarini ifodalashda muhim vosita, ayni paytda, kitobxonga muallif ijodiy laboratoriyasiga kirib borishi, uning dunyoqarashini to'g'ri idrok etishi va o'rganishi uchun muayyan imkoniyatlar yaratadi. Na'tlarda ijodkorlar payg'ambarimiz hayoti va faoliyati bilan bog'liq ko'plab masalalarga e'tibor qaratganlar, bular:

– Rasululloh sollallohu alayhi va sallamning siyrati va shaxsi, faoliyatini tavsiflovchi na'tlar;

– u zotning so'zlari va amallari muhokama qilingan na'tlar;

– bashariy va axloqiy xususiyatlarini tavsiflovchi na'tlar;

– mavlid va hayotining ba'zi voqealari haqidagi na'tlar;

– ularga yuborilgan mo'jizalarni madh etuvchi na'tlar;

– ul zotning ko'rsatgan mo'jizalari va bashoratini asoslab berish maqsadida bitilgan na'tlar;

– me'roj bilan bog'liq na'tlar;

– fazilatleri va tug'ilgan joylari, ota-onalari, ahli ayoli, bolalari,

hamrohlari, narsa-buyumlari, qabrlari, masjidlari, vasiyatlari, odob-axloqlari va salovatlariga bag'ishlab yozilganlar na'tlar.

Shuningdek, turli mavzularda bitilgan mavlid, siyrat un-nabiy, asmoyi nabiy, mo'jizat-un nabiy, alifnoma, gavharnoma, do'labnoma¹, me'rojnoma, hijratnoma, qirq hadis (arba'in), madhiya, marsiya kabi ko'plab mustaqil asarlarda Rasululloh madhi, surat-u siyrati bilan bog'liq tarixiy-hayotiy voqea-hodisalar badiiy tasvirlanadi.

Na't boblar "birinchi navbatda, har bir doston yoxud hikoyatning tub mohiyatini to'g'ri tushunishga yo'l ochsa, ikkinchi tomondan, shoir falsafiy, ijtimoiy va axloqiy qarashlarining muhim qirralarini to'g'ri belgilashga yordam beradi" [Ismoilov 2019, 66]. Ushbu boblarda payg'ambarimizning islomni joriy etish yo'lidagi buyuk xizmatlari, payg'ambarlik sifatlari va faoliyatiga doir lavhalar, u zotning komil xulqlari, fazilatlari, ularga yuborilgan mo'jizalar, xususan, me'roj kechasi tasviri keng berilgan va ayni paytda, ularda "shoirning Olloh, olam va odam haqidagi qarashlari Koinot sarvari Rasululloh haqidagi diniy-so'fiyona qarashlari, bilim va tasavvurlari bilan uyg'unlashib ketganligini ko'ramiz" [Mullaхўжаева 2019, 62].

Dastlab, arab adabiyotida vujudga kelgan na't bitish an'anasi keyinroq forsiy adabiyotga va bu adabiyotdan turkiyzabon shoirlar ijodiga ko'chdi.

Yaxshi va chiroyli narsalarni mubolag'a bilan tasvirlash, bo'rttirishni maqsad qilib olgan na't arab adabiyotida madh sifatida o'rganiladi. Arab adabiyotida madhlar adabiy tur va janrlar shakllangan islomgacha bo'lgan davrlardan to keyingi paytlargacha ming yillik rivojlanish tarixiga ega. Shuning uchun ham bugungacha ijodkorlar madhlar bitishga e'tibor berishlari, mas'uliyat va jiddiy tayyorgarlik bilan masalaga yondashishlari qadimiy an'analarning barhayotligini ta'minlagan. Qadimgi arab adabiyotida madhlarning, asosan, ikki xil tarzda bitilgani kuzatiladi. Bularning birinchisi – o'tgan buyuk kishilar fazilatlarini ulug'lash, eslash uchun yozilgan marsiya tarzidagi yoki zamon hukmdori yoki qabila boshlig'ining qahramonliklari haqidagi madhiya-qasidalar bo'lsa, ikkinchi turdagi maqtovlarda shoirlar o'z hissiyotlari, muhabbat azoblari-yu quvonchlari, samimiy do'stlik va turli voqea-hodisalar vasfi hamda ezgulikka chorlagan hikmatlarni ta'rif-u tavsif etgan. Shu bois, maqtash yoki madh etish arab adabiyotining qadimiy va zamonaviy she'riyatidagi muhim va keng tarqalgan

¹ Do'labnoma – Allohga bo'lgan ishqni tarannum etuvchi savol-javob tarzida yozilgan she'rlar.

mavzularidan biridir. "Bu asli maqtoovchining inson yoki xalqda mavjud bo'lgan ideal fazilatlariga, yuksak insoniy xislatlarga havas qilishining ifodasidir. Eng yaxshi maqtoov – his-tuyg'u va voqelikning samimiyligidan chiqarilgan *madh* bo'lib, shoir bunda yolg'on gapirmaydi, bo'rttirib ham aytmaydi. Eng go'zal *madh* – maqtoovchi maqtoovga sazovor bo'lgan kishidan bahramand bo'ladigan moddiy narsalardan uzoq bo'lgan holda yaratilgan madhiyadir" [Mishel Assi 1987, 33].

Arab adabiyotidagi madhlarni ikki davrga ajratib o'rganish mumkin. *Birinchi davr* johiliyat davri adabiyoti hisoblanib, unda "shoirlarining ijodi og'zaki bo'lgan: odatda, ular she'riy badiha-go'ylik iste'dodi bilan shuhrat qozonganlar. Badaviy jangchining she'r yozish mahorati jasurlikdan kam qadrlanmagan. She'r yozish san'ati avloddan-avlodga o'tib kelgan. Ba'zi oilalar va urug'lar doimo o'z oralaridan ajoyib shoirlarni ko'tarib chiqqanlar. Shoir jamiyatda yuksak maqomga ega bo'lgan, chunki u qabilaning qahramonona an'analari kuychisi va saqllovchisi bo'lgan; qabila dono so'z bilan o'z sha'nini himoya qila oladigan va o'tkir hajv bilan dushmanga tashlana oladigan shoirni qadrlagan" [Зиёвуддинова 2012, 10]. Islomgacha bo'lgan arab adabiyotining shakliy jihatdan mukammalligi, janriy xilma-xilligi va mavzu rang-barangligi she'riy tilning uzoq vaqt mobaynida rivojlanganidan dalolat beradi. Aynan islomgacha bo'lgan davrda arab she'riyatining asosiy usullari ishlab chiqilgan, janrlar taraqqiy etgan. Islomgacha bo'lgan davrda *hijo* (hajv – doimo qabila dushmanlarini qoralash), *riso* (vafot etgan kishining ayollari tomonidan aytiladigan marosimdagi aytuvlari – marsiya), *faxriya* (qahramonni bo'rttirilgan obrazlar va tantanavor ohangda maqtash), *qit'a*, *madh* (maqtoov yoki madhiya), *nasib* (ishqiy lirika), *vasf* (turli voqea-hodisalar, tabiat va hokazolarni tavsiflash), *xamriyot* (sharob haqidagi she'rlar) va *hikmat* (ezgu fikr va pand-nasihat) janrlari rivojlangan. Qasidalar ushbu davrda sinkretik tabiatga ega janr sifatida rivojlanib, uncha keng tarqalmagan edi. Qadimgi arab adabiyotini o'rgangan olimlar fikricha, johiliyat davri she'riyatining eng asosiy xususiyatlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- she'riyatning sodda arab (sahroyi soddalik) turmush tarzi (badaviy) va tabiat (yashash sharoiti) bilan uyg'unligi;
- passiv g'oyaviylik, tematik soddalik, fahshni oshkora aytish va bepardalilik;
- saxiylik, ahdga vafo qilish, mag'rurlik va o'z sha'nini himoya qilish hamda ko'zlagan maqsadidan qaytmaslik kabi xislatlarning

ulug'lanishi;

– oddiy qiyoslar yordamida shakllantirilgan badiiy obrazlarda tashbehning ustunligi;

– an'anaviy va mubolag'ali madhlarni, asosan, amir yoki qabila boshliqlariga bag'ishlab bitilganligi;

– kuchli hajv, o'ta bo'rttirilgan qahramon va tantanavor intonatsion ohangdorlikka ega bo'lishi;

– qisqa va lo'ndalik asosida tarafkashlik, samimiy do'stlik, muhabbat, ezgu fazilatlar va turli voqea-hodisalarni badiiy-emotsional tavsiflash.

"Islomgacha bo'lgan shoirlar she'rlaridagi obrazlar, odatda, qiyoslash yordamida yaratilgan. Buning uchun material esa atrofdagi hayotdan olingan. Shubhasiz, tashqi o'xshashlik asosiga quriladigan ushbu qiyoslashlar ba'zan yorqin tavsiflarga o'sib o'tadi hamda arablargacha bo'lgan she'riyatning asosiy go'zalligini tashkil qiladi. Imr ul-Qays mu'allaqasidan misol keltiramiz.

To'xtanglar, yorim manzilin eslab, biroz yig'laylik.

Duxul va Xovmala vodiysi aro.

Yorim izlarin olib ketmabdi,

Janub-u shimoldan esgan ul sabo" [Ziyavuddinova 2012, 10].

Umuman olganda, islomgacha mavjud bo'lgan she'riyatda hayot manzarasining jamlanganligi, shoirlar bir necha o'n baytda butun boshli poetik manzarani ifodalay olganliklari va ushbu manzaralarning betakror ketma-ketligida arablar hayotining turli qirralari o'z aksini topganligi hamda ijodkorning maqsadi, poetik mahorati va tasvir uslubi va boshqa xususiyatlariga ko'ra, ushbu davr she'riyati shartli ravishda ikkiga – badaviylik va saroy she'riyatiga bo'linadi. Ushbu ikki yo'nalish uzoq davr mobaynida takomillashib borib, ko'plab iqtidorli shoirlarning yetishib chiqishi va yuksak saviyadagi badiiy asarlarning dunyoga kelishiga zamin yaratgan. An-Nabig'a Al-Dhubyoniy, An-Nu'mon ibn Al-Munzir, Al-Musayyab Ibn Alas, Al-Manxal Al-Yashkariy, Al-Mandaq Al-Abdiy, Al-Horis Ibn Zalim, Al-A'sha, Al-Xutey', Alba Ibn Arqam va boshqalar; odatda, saroylar shoirlari sifatida tanilgan bo'lsalar, tabiatan samimiy, xalqona, chuqur muhabbatga to'la oshiqona baytlar bitib, do'stlik, mardlik, jasurlik kabi musaffo tuyg'ular tarannumidagi she'rlar yaratgan. Zuhayr ibn Abu Salma, Imru-l-Qays, Haram ibn Sinon, Ash-Shanfara, Taabbat Sharran, al-Muhalhil, Tarafa, Antara, Amir ibn Kulsum, Dahes va Al-Horis ibn Xilliza kabilar badaviy shoirlar sifatida e'tirof etilgan.

Ikkinchi davr – ilk islom va undan keyingi davr arab ada-

biyotidagi madhlarda esa, Rasulullohning paygʻambarlik faoliyati, shaxsiyati, mavlidi, siyrati va komil xulqi haqidagi goʻzal maqtoqlar va islomiy maʼrifat bulogʻidan suv ichgan hamda ishq olovida oʻrtangan dil izhoridan iborat ulkan maʼnaviy xazinani koʻramiz.

VII asrga kelib, Arabiston yarim orolida islomning tarqalishi va Paygʻambarimizning ushbu haq dinning targʻibi yoʻlidagi buyuk xizmatlari natijasida Arab jazirasida johiliyatda yashayotgan xalqlar qisqa vaqt ichida paygʻambarga ergashib, jahondagi eng yuksak madaniyatli xalqlardan biriga aylandi. Ming yillar davomida hukmronlik qilib kelayotgan, ilm-fan, madaniyat, sanʼat va sivilizatsiyalar "oʻchogʻi" hisoblangan xalqlar (forsiyalar, rumliklar, hindlar, misrliklar)ni bunday buyuk oʻzgarishlar oʻjiz qoldirdi va fath qildi. Bu oʻzgarishlar butun insoniyatga haq bilan botil, harom bilan halol, savob bilan gunoh amallarni koʻrsatib, jaholat bilan kamolotni, ezgulik bilan yovuzlikni, doʻst bilan dushmani bir-biridan ajratib, uni komillikka chorlagan haq yoʻli, saodat yoʻli edi. Yaqindagina doimo jaholat hukmron, ibtidoiy-badaviy turmush tarzi hamda shunga mos axloq, madaniyat va eʼtiqodga ega boʻlgan arablar – islomni qabul qilib, oradan salkam yarim asr vaqt oʻtib ham dunyoviy, ham diniy-irfoniy ilmlarni egallab, dunyoning eng peshqadam millatlaridan biriga aylandi. Shubhasiz, bu – sarvari koinot, xotam ul-anbiyo, rahmatil olamin, nabiyyil-azhar va shafatchimiz boʻlgan paygʻambarimiz Muhammad Mustafo sollalohu alayhi va sallamning cheksiz va buyuk xizmatlari natijasi, mislsiz taʼlim va tarbiyalari samarasi edi.

Islomning ziyosi arablar eʼtiqodi, turmush tarzi va axloqini qay darajada yuksaltirgan boʻlsa, Paygʻambarimiz madhida bitilgan naʼtlar adabiyotni haqiqiy estetik ideal kuychisiga aylantirdi. Badiiy adabiyot oʻz ifoda shakllarini saqlagan holda, mazmun-mohiyatda butunlay yangilandi, haqiqiy maʼnodagi soʻz sanʼati va insonshunoslikka evrildi. Komillik masalasi, komil inson vasfi adabiyotning bosh vazifasi oʻlaroq, paygʻambarni madh etish, unga muhabbat izhor qilish, ezgu fazilatlarini ulugʻlash shoirlarning oliy maqsadiga aylandi. Shuning uchun ham, ijodkorlar bu ulugʻ zotning tugʻilishidan to vafot etguniga qadar boʻlgan voqealarni, xalqi-yu xulqini asrlar davomida ulugʻlab, madhlar bitib kelmoqda.

"Manbasi arab adabiyoti boʻlgan va bu adabiyotda "madhiya" nomi ostida boʻlgan naʼtlar saodat asrida yozila boshlagani taxmin qilinsa-da, naʼt mazmunli ilk sheʼr Hazrat Paygʻambarimizning tugʻilishlaridan yetti asr oldin yaratilgani misli koʻrilmagan va qiziqarli voqeadir. Samoviy kitoblarda xabar berilgan oxirgi

payg'ambarimiz Hazrat Muhammad sollallohu alayhi va sallam kelishining bashoratini bilgan As'ad Abu Karib al-Himyoriy, kutilgan payg'ambar Allohning elchisi ekanligiga ishonganligini va agar o'z davrida unga yetishsa, buyuk sadoqatli holda bo'lishini bir necha she'rlarida yozgan²ligini turk olimasi Emine Yeniterzi o'z ilmiy tadqiqotida keltirgan [Yeniterzi 1989, 28].

Siyratshunos olimlar Payg'ambarimizga atab aytilgan ilk na't ul zotning tug'ilishlari bilan bog'liq holda bitilganligini ta'kidlaydilar. Rasulullohning dunyoga kelishi munosabati bilan bobosi Abdulmuttolib ibn Hoshim xursandchilikdan quyidagi baytlarni aytgan ekan:

وَأَنْتَ لَمَّا وَلَدْتَ أَشْرَقْتَ
الْأَرْضَ وَضَاءَتْ بِنُورِكَ الْأَفْقُ
فَنَحْنُ فِي ذَلِكَ الضِّيَاءِ وَفِي
النُّورِ وَسَبِيلَ الرُّشَادِ نَخْتَرِقُ

(Mazmuni: Sen tug'ilganda, yer yuzi porlab, ufq nuring bilan yorishdi. Biz shu nur va uning ichidamiz, Rashodning nurli yo'llariga kirib boramiz) [Abbos al-Jarari 1982, 142].

Payg'ambarimizning Makkadan Madinaga ko'chib kelishlari bilan, islom Madinada tez tarqab, musulmonlar kuchga to'lib, ilk islom davlati vujudga keldi. Islomga va musulmonlarga qarshi bo'lgan mushrik arablar, yahudiylar va nasroniylar Payg'ambarimiz va musulmonlarga qattiq qarshilik ko'rsatdi. Oradagi keskinlik ayovsiz janglarni keltirib chiqardi. Natijada ikki o'rtada islom tarixidagi mashhur Badr, Uhud, Xandaq va Xaybar janglari bo'lib o'tdi. Musulmonlarni har tomonlama qiynash va mahv etishni xohlagan, dushmanlar, bu yo'lda har qanday usul va vositalardan foydalandilar. Ana shunday usullardan biri she'riyat edi. Rasululloh bilan Quraysh qabilasi o'rtasidagi adovat kuchayib, Quraysh shoirlari Abdulloh ibn Az-Zabg'ariy, Amr ibn al-Os, Abu Sufyon kabilar o'z she'rlari bilan Payg'ambarimizni, musulmonlar jamoasi va islomni kamsitib, masxaralab she'rlar aytib, qattiq haqorat qilardilar. Rasulluloh bir kuni sahobalariga qarata: "Allohga va uning rasuliga qurol-yarog'i bilan yordam bergan kimsalarga tillari bilan yordam berishga nima to'sqinlik qiladi?" – dedilar. Ushbu chaqiriqqa "Rasululloh shoirlari" degan unvonga sazovor bo'lgan Abdulloh ibn Ravoha, Hasson ibn Sobit, Ka'b ibn Molik kabi mashhur sahobalar "labbay" deb javob berdilar.

Abdulloh ibn Ravoha kuchli notiq va buyuk shoir edi va u Payg'ambarimizga she'r yo'li bilan hujum qilgan shoirlarga javob

she'rlari yozardi. Undan tashqari, kerak bo'lganida, kofirlarni hajv qilardi. Abdulloh ibn Ravohaning she'rlari haqida gapirgan Nabiylar alayhissalom ularni "Quraysh mushriklariga qarshi o'q yomg'iridan ta'sirliroq", – deb maqtaganlar. Yana bir shoirlari Hasson ibn Sobit islomni qabul qilgandan keyin hamisha Rasululloh bilan birga bo'lib, yonlaridan jilmadi. Garchi yoshi ulug' bo'lsa-da, g'azotlarda jang qildi, mushriklarga qarshi yozgan she'rlari bilan raqiblar ruhini sindirdi, musulmonlarga katta manfaat keltirdi. Rasuli akram Hasson ibn Sobit uchun o'z masjidlarida alohida minbar qurdirib berib, mushriklarga qarshi she'r aytishini buyurdilar. Va ul zotni "Ey Alloh, Hassonni Ruh ul-Qudus bilan qo'llagin", – deb hech bir sahobaga qilmagan duosini qilganlar. Payg'ambarimiz vafotidan so'ng, chuqur qayg'uga botgan Hasson ayriliqqa chiday olmasdan ko'zlari ko'r bo'lib qoladi. Ko'zlari ojiz bo'lishiga qaramay umrining so'ngiga qadar Nabiylar alayhissalomga atab ko'plab madhiyalar, marsiyalar, qasida va manzumalar bitadi. Olimlarning ta'kidlashicha, aynan Hasson ibn Sobit ijodi, payg'ambarimiz va islomni ulug'lab bitgan madhiyalari, vafotidan so'ng ayriliq va sog'inch bilan yozgan marsiyalari hamda ul zoti sharifning alohida sifatlari, fazilatleri, mo'jizalari haqida yozgan maqtovlari keyingi davr shoirlari uchun maktab, tasavvufiy she'riyat uchun asos bo'lib xizmat qilgan, badiiy adabiyot olamida payg'ambar madhiga bag'ishlangan alohida na't janrining vujudga kelishiga sabab bo'lgan.

Keyingi davr shoirlariga, avvalo, an'anaga sodiqlik, uni munosib darajada davom ettirish va yanada yuksaltirish vazifalari yuklangan bo'lsa, ikkinchi tomondan, ularda iymon talabi – Payg'ambari sevish va unga muhabbat bilan ergashish istagi mavjud edi.

Qozi Iyoz hazratlari o'zining "Shifo" deb nomlangan asarida shunday yozadi: "Odatda, inson bir kishini uchta sababga ko'ra yaxshi ko'radi:

- tashqi go'zalligi bo'lsa;
- axloqi, ichki dunyosi komil bo'lsa;
- odamlarga yaxshilik qiladigan bo'lsa [Qozi Iyoz 2022, 359].

Payg'ambarimizda ana shu uch xislatning barchasi jamuljam edi. Ya'ni, u zot – *komil inson* edi. Shuning uchun ham, Alloh taolo Kalomullohning ko'p o'rinlarida o'z rasulini madh etgan.

Alloh taolo: "Sizlar uchun Alloh va oxirat kunidan umidvor bo'lgan hamda Allohni ko'p yod qilgan kishilar uchun Allohning Payg'ambarida go'zal namuna bordir", – deb marhamat qiladi Qur'oni karimning "Azhob" surasi 21-oyatida.

Rasulullohga ergashgan kishi Alloh taoloning muhabbatiga sazovor bo'ladi. Bu haqda Qur'oni karimning Oli Imron surasi 31-oyatida: "Ayting (ey Muhammad!): Agar Allohni sevsangiz, menga ergashingiz. Shunda Alloh sizlarni sevadi va gunohlaringizni mag'firat etadi. Alloh kechiruvchi va rahmlidir", – deyilgan. Alloh taolo o'zining ilohiy kitoblari Tavrot, Zabur va Injilda ham kelajakda keladigan, Ahmad (payg'ambarimizning ismi) ismli payg'ambar haqida xabar berib, uni madh etadi [Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf, 2011, 420].

Buyuk muhaddis imom Al-Buxoriy "Al-jome' as-sahih" asarida quyidagi hadislarni keltiradi: "Nabiy sollallohu alayhi va sallam: "Hech biringiz unga otasi-yu bolasidan va barcha odamlardan sevimli bo'lmagunimcha mo'min bo'la olmas". Yana aytgandilarki: "Kimda quyidagi uch xislat bo'lsa, unga iymon huzur-halovat baxsh etgaydir:

- Alloh va Rasulini hammadan ko'ra yaxshi ko'rmoq;
- yaxshi ko'rgan kishisini faqat Allohni deb (Alloh yaxshi ko'rgani uchun) yaxshi ko'rmoq;
- yomon ko'rgan kishisini faqat Allohni deb (Alloh yomon ko'rgani uchun) yomon ko'rmoq" [Buxoriy 2020, 134].

Tasavvuf mashoyixlariga ko'ra, payg'ambarni sevish jannatga yo'ldir, Allohga bo'lgan muhabbat uchun eshikdur. Zavq ahli shu sabablarga ko'ra, asrlar davomida komillar komili haqida minglab na'tlar bitib, insoniyatni u zotning shaxsiyati bilan tanishtirish, u zot siymosini xayolda gavdalandirish, komil axloqini vasf etish, dunyoga kelishi ulkan hodisa va insoniyat uchun buyuk ne'mat ekanligini barchaga uqtirishni o'zlarining muqaddas vazifalari deb bilganlar. Ayni damda, ushbu na'tlar payg'ambarga muhabbat qo'yish, uni sevish bilan Allohga itoat etish, roziligiga erishish hamda qiyomatda shafolat qilinadiganlar umidida yongan yuraklarning oshiqona tasviri hamdir. Saodat asri shoirlari bu buyuk vazifani sharaf bilan bajardilar. Bu davrga kelib islom diyorlari kengayib, endi faqat maqtoqlar emas, balki xalqning didi, e'tiqodi, hayotiy qarashlarini yuksaltiradigan, islomiy g'oyalarini kuylaydigan asarlarga ehtiyoj ko'paygan edi. Yangi dinning aslini, mohiyati, ma'no-mazmuni va u bilan bog'liq tarixiy voqea-hodisalarni xalq uchun sodda va tushunarli tilda yetkazish zarurati tug'ildi. Natijada, ruhiy tarbiya, tazkiyat un-nafs bo'lgan tasavvuf ta'limoti g'oyalarining badiiy adabiyot vazifalari bilan uyg'unlashuvi hamda ularning bir-birini to'ldirib birlashuvi diniy-tasavvufiy adabiyotning vujudga kelishiga zamin yaratdi. Ana shu ehtiyoj forsiylarda so'fiyona g'oyalar bilan oziqlangan tasavvuf

adabiyotining rivojlanishiga katta xizmat qildi.

Allohning so'nggi elchisi bo'lgan Payg'ambarimiz sollallohu alayhi va sallamning insoniyatga baxt-saodat yo'lini ko'rsatib, dunyo xalqlarini zulmatdan nurga olib chiqishi forsiyzabon xalqlarni ham chetlab o'tmadi. Boy va yuksak gumanistik islom madaniyati tabiatan nozik, she'riy qobiliyatga ega forsiyzabonlarning qalbi va ongini butunlay rom etgan bo'lsa, Payg'ambarimiz sollallohu alayhi va sallamning komil inson namunasi sifatidagi buyuk shaxsiyati, husn-u xulqi, surat-u siyrati forsigo'y shoirlarga ilhom manbayi bo'ldi va forsiy adabiyotining yuksalishiga ulkan ta'sir ko'rsatdi.

Islomdan keyingi yangi forsiy adabiyotda nabiylar madhi, siyrati va u zot bilan bog'liq tarixiy voqea-hodisalarga bag'ishlangan minglab asarlar dunyoga keldi. Ijodkorlar devon va dostonlarining tarkibida Rasuli akram uchun alohida o'rin ajratdilar. Bundan tashqari, basmala, hamd va Nabiylar na'tidan so'ng, dastlabki to'rt xalifasi – xalifayi roshidin, imomlar, din peshvolari, hukmdorlar maqtalib, madh etildi. Kitob tuzish talabi, an'anaviy debochalar tartibi takomillashib, barqarorlashdi.

Fors adabiyotida dastlab na'tlar qasida, g'azal va qit'a kabi janrlarda hamda masnaviy shaklida bitilgan va devonlarda ularga alohida o'rin berilmagan. Keyinchalik – g'aznaviylar davrida Firdavsiyning "Shohnoma"sida, Faxriddin Asad Gurgoniyning "Vis va Romin", Asad Tusiy "Gershaspnoma" dostonlarida (masnaviy) na'tlar hamda Nosir Xusrav devonida "Muhammad" radifli alohida na't g'azali bitildi. Dastlab, asosan, didaktik mazmundagi vafot na'tlar yozilgan bo'lsa, VI asrdan boshlab shoirlar tomonidan me'roj voqeasi tasviriga adabiy an'ana sifatida qaraldi, me'rojga oid ko'plab asarlar yaratildi.

Dastlabki, me'rojlar maktub shaklida yaratilgan bo'lib, bunday maktublarda "ushbu asarlarni bitgan insonlarning e'tiqodi, diniy qarashlari, ma'naviy qiyofasi yaqqol aks etib, ular ijodkor shaxsiyati, hayotiy prinsiplari va dunyoqarashini o'rganishda asosiy ko'makchi hisoblanadi. Garchi bu she'rlarning ifoda yo'sini va taqdim etish yo'llari bir-biridan farq qilsa-da, lekin bu asarlarning mazmuni ko'pincha o'xshash va ba'zan bir xil bo'lib, Qur'oni karimning me'roj voqeasi sabab nozil bo'lgan oyatlar, ushbu voqeadan ko'proq ta'sirlangan rivoyatlar, tafsirlar, Nabiylar alayhissalomning hadislar va tarjimai holi bilan bog'liq kitoblar zaminida dunyoga kelgan. Yana bir e'tiborga molik jihat shuki, tasavvufiy-axloqiy she'rlar va Payg'ambarimiz sollallohu alayhi va sallamning me'rojga oid

bashorat va marhamatlarining ta'siri... shoirning tafakkuri, turmush tarzi, axloqiy, tarbiyaviy, diniy xususiyatlari va ijtimoiy mavqeyini bilish, adabiy-estetik qarashlarini baholashda muhim vositadir" [Hojizoda 2012, 2].

Keyingi davr shoirlari Hoqoniy, Anvari, Ansoriy, Sheroziy, Iroqiy va boshqalar ham bu mavzuda barakali ijod qildilar. Forsiy tildagi so'fiyona adabiyotning cho'qqisi hisoblangan Farididdin Attor asarlari – devoni, "Asrornoma", "Ilohiynoma", "Musibatnoma", "Muxtornoma" va "Mantiq ut-tayr" dostonlarida, Mavlono Jaloliddin Rumiyning barcha asarlarida payg'ambar madhida eng go'zal na'tlar bitildi.

Alisher Navoiy salafalaridan biri – Nizomiy Ganjaviydan boshlangan xamsanavislik an'anasi Sharqda yangi adabiy hodisaga aylandi. "Xamsa"lardagi muqaddima boblar, xususan, hamd va na'tlarni qo'llash prinsiplari, dastlab, Nizomiy dostonlarida shakllandi. O'zining "Panj ganj" asarida shoir payg'ambarimiz Muhammad sollalohu alayhi va sallamni madh etib, har bir doston muqaddimasida vasf va me'roj na'tlarni bitadi.

Rasululloh madhini eng go'zal baytlar bilan yuksaklarga ko'targan shoir Qur'oni karim va hadislarga tayanib u zotni ta'riflaydi, muhabbatini izhor qiladi. Payg'ambarga bo'lgan muhabbat shoir ijodidagi muhim mavzulardan biri edi. Shoir bu ishqning go'zalligi, ezguligi, o'ziga xosligi, betakror va doimiy ilohiy ishq yo'lida vosita ekanligini na't va me'roj boblarda o'ziga xos tarzda badiiy talqin etadi. Shoirning har bir dostonida Rasulullohga muhabbat u zotga aloqador ko'plab voqealarning badiiy tafsilot va talqinlarida nur-ziyo taratadi va bu asrlar o'tib unga ergashgan Xusrav Dehlaviy, Abdurahmaon Jomiy va Alisher Navoiy kabi xamsanavislarni ruhlantirdi, ularga o'z xamsalarida bu mavzuni takomillashtirish uchun ma'naviy kuch va ilhom berdi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, na'tlar, dastlabki, davrlarda arab adabiyotida madh sifatida qo'llanilib:

- o'tgan buyuk kishilar fazilatlarini ulug'lash, eslash uchun yozilgan marsiya tarzida;
- zamon hukmdori, qabila boshlig'ining qahramonliklari haqidagi madhiya-qasidalar tarzida;
- ba'zi shoirlar ijodida o'z hissiyotlari, muhabbat azoblari-yu quvonchlari, samimiy do'stlikni ulug'lagan g'azallar tarzida;

- va turli voqea-hodisalar vasfi hamda ezgulikka chorlagan hikmatlar tarzida yaratilgan.

Islomning tarqalishi hamda Nabiy alayhissalomning siyrati, haqni joriy etish yo'lidagi jasoratlarini vasf etish, ulug'lash maqsadida Abdullah inb Ravoha, Hasson ibn Sobit kabi payg'ambarimiz shoirlari tomonidan ko'plab she'rlar bitildi. Keyinchalik payg'ambarimiz Muhammad sollallohu alayhi va sallamning vafoti munosabati bilan shoirlar tomonidan ko'plab marsiyalar, qasidalar, manzuma-yu madhiyalar bitildi. Ayniqsa, Payg'ambar oshig'i va shoiri bo'lgan Hasson ibn Sobit bu sohada barcha shoirlarning sardori edi. Hasson ibn Sobit Nabiy alayhissalom vafotidan so'ng yig'layverib ko'zlari ojiz bo'lib qoladi. Shunga qaramasdan, Sarvari koinotning hajrida bitgan minglab marsiyalari, Ul zotni ulug'lab yozgan madhiyalari keyinchalik arab adabiyotida na't janrini shakllanishiga asos bo'ldi. Payg'ambar siyrati va nubuvvat bilan bog'liq mavzularni adabiyotda mustahkam o'rin olishi, keyinchalik hikmat adabiyotining shakllanishiga asos bo'ldi.

Fors adabiyotida na'tlar dostonlarning, devonlarning de-bochasidan alohida o'rin egallab, qat'iy an'anaga aylandi. Fors shoirlari islomning joriy qilinishi, Payg'ambarning insoniyat oldidagi buyuk xizmatlarining e'tirofi hamda Komil inson haqidagi tasavvurlari, olam va odamning yaratilishi, tiriklikning mohiyati haqidagi diniy-tasavvufiy qarashlarini ifodalashda na'tlardan foydalanib, o'zlarining estetik ideal, estetik go'zallik haqidagi adabiy-estetik qarashlarining badiiy poetik tasvirini payg'ambar shaxsiyati misolida tasvirladi. Ayniqsa, na't bitishda har bir ijodkor Muhammad alayhissalomga bo'lgan cheksiz muhabbatini izhor etib, Ul zot erishgan oliy maqomga bo'lgan mustahkam ishonchi, iymon-e'tiqodini tasvirlab, ayni damda, na'tlar qiyomat kuni shafolat umididan yongan yuraklarning badiiy in'ikosi ekanligini ta'kidlaydilar.

Adabiyotlar

- Abdurrahman Güzel. 2003. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ.
- Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати. 1983. II жилд. Тошкент: Фан.
- Doktor Abbos al-Jarari. 1982. *Marokash adabiyoti: uning hodisalari va muammolari*. Kasablanka: An-Najah New Press.
- Emine Yeniterzi. 1989. *Divan Şiirinde Na't*. Doktora tezi. Konya.
- عرفانیات در ادب فارسی «تایستان ۱۹۳۱، سال سوم - شماره ۱۱، حاجی زاده، مجید
- Исmoilов, И. 2019. *Алишер Навоий "Саодди Искандарий" достони қиёсий таҳлили*. PhD диссертацияси. Тошкент.

- Комилов Н. 2005. *Хизр чашмаси*. Тошкент: Маънавият.
- Меърожнома. 1995. Нашрга тайёрлаганлар И.Ҳаққул, С.Рафъиддин. Тошкент: Ёзувчи.
- Муллахўжаева, К. 2019. *Алишер Навоий ғазалиётда тасаввуфий тимсол ва бадиий санъатлар уйғунлиги*. Тошкент: Akademnashr.
- Муҳиддинов, М. 2005. *Комил инсон – адабиёт идеали*. Тошкент: Маънавият.
- Имом Бухорий. 2020. *Олтин силсила: Саҳиҳул Бухорий*. 1-жуз. Тошкент: HILOL-NASHR.
- Орзибеков, Р. 1976. *Ўзбек лирик поэзиясида ғазал ва мусаммат*. Тошкент: Фан.
- Саййид Жаъфар ибн Ҳасан Барзанжий. 2020. *Мавлид*. Таржима ва шарҳлар муаллифи Ҳасанхон Яҳё Абдулмажид. Тошкент: HILOL-NASHR.
- Uludağ S. 1995. *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. Istanbul.
- Зиявуддинова, М. 2012. *Мумтоз араб адабиёти*. Тошкент.
- Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. 2020. *Ҳадис ва Ҳаёт*. 20 жуз. Анбиёлар қиссаси. Тошкент: HILOL-NASHR.
- Қобилов, У. 2021. *Нубувват ҳақиқати – бадиий ижод руҳи*. Самарқанд.
- Қози Иёз. Шифо. 2022. *Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳақларини танитиш*. Тошкент: HILOL-NASHR.
- Қуръони карим ва ўзбек тилидаги маънолар таржимаси*. 2011. Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Тошкент: Шарқ.
- Қуръони Карим*. 1992. Таржима ва изоҳлар муаллифи Алоуддин Мансур. Тошкент: Чўлпон.
- يشال عاصي ود. اميل بديع يعقوب. قاموس اللغة المفضلة والأدب. ج ٢. بيروت ، ٧٨٩١
- <https://hidoyat.uz>
- <https://www.sunnatonline.org>
- <https://hawzah.net>
- <https://islom.uz>
- <https://islamansiklopedisi.org.tr>

Historical-literary roots and development of Naat

Fayzulla Iskandarov¹

Abstract

The gradual improvement of Turkish, especially Uzbek literature, cannot be imagined without the Holy Qur'an, hadiths, Sufism philosophy, the issue of the perfect human being, Islamic enlightenment and Muslim morals. We can clearly feel this influence especially in the spirituality of the peoples of the East, who were infused with Islamic enlightenment. This issue is more vividly manifested in fiction, which is the translator of the human heart, soul and feelings. Studying the history of our thousand-year-old literature, we are convinced that its essence is Islamic enlightenment, and divine wisdom in hadiths is its source. The character of the Prophet and the description of the events related to him became an inspiring topic for artists to express their views on the perfect human being. One of these topics is the verses adapted to different poetic forms and genres, inspired by the praise of our Prophet Muhammad, may God bless him and grant him peace. Studying the verses that played an important role in expressing the religious-mystical, philosophical, literary-aesthetic views of the creators is of great importance in evaluating the views of the creators about God, the world and man, the essence of life and the knowledge and imagination of the poetic perception of the world. In the article, the genesis of naat, the path of its historical development, its entry into fiction, its development, on the example of Arabic and Persian literature, were explained in detail from a scientific and theoretical point of view.

Key words: *naat, praise, mi'raj, prophet, madh, sifat, Arabic literature, Persian literature, Turkish literature.*

References

- Abdurrahman Güzel. 2003. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ.
Alisher Navoiy asarlari tilining izohli lug'ati. 1983. II jild. Toshkent: Fan.
Doktor Abbos al-Jarari. 1982. *Marokash adabiyoti: uning hodisalari va muammolari*. Kasablanka: An-Najah New Press.
Emine Yeniterzi. 1989. *Divan Şiirinde Na't*. Doktora tezi. Konya.

¹ *Fayzulla M. Iskandarov* – PhD, Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi.

E-pochta: mfayzullaiskandarov@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-0454-0229

For citation: Iskandarov, F. M. 2023. "Historical-literary roots and development of Naat". *Golden scripts* 3: 86 – 106.

- عرفانيات در ادب فارسي» تابستان ۱۹۳۱، سال سوم - شماره ۱۱، حاجی زاده، مجید
- Ismoilov, I. 2019. *Alisher Navoiy "Saddi Iskandariy" dostoni qiyosiy tahlili*. PhD dissertasiyasi. Toshkent.
- Komilov N. 2005. *Xizr chashmasi*. Toshkent: Ma'naviyat.
- Me'rojnoma. 1995. Nashrga tayyorlaganlar I.Haqqul, S.Raf'iddin. Toshkent: Yozuvchi.
- Mullaxo'jaeva, K. 2019. *Alisher Navoiy g'azaliyotida tasavvufiy timsol va badiiy san'atlar uyg'unligi*. Toshkent: Akademnashr.
- Muhiddinov, M. 2005. *Komil inson - adabiyot ideali*. Toshkent: Ma'naviyat.
- Imom Buxoriy. 2020. *Oltin silsila: Sahihul Buxoriy*. 1-juz. Toshkent: HILOL-NASHR.
- Orzibekov, R. 1976. *O'zbek lirik poeziyasida g'azal va musammat*. Toshkent: Fan.
- Sayyid Ja'far ibn Hasan Barzanjiy. 2020. *Mavlid*. Tarjima va sharhlar muallifi Hasanxon Yahyo Abdulmajid. Toshkent: HILOL-NASHR.
- Uludağ S. 1995. *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. Istanbul.
- Ziyavuddinova, M. 2012. *Mumtoz arab adabiyoti*. Toshkent.
- Shayh Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. 2020. *Hadis va Hayot*. 20 juz. Anbiyolar qissasi. Toshkent: HILOL-NASHR.
- Qobilov, U. 2021. *Nubuvvat haqiqati - badiiy ijod ruhi*. Samarqand.
- Qozi Iyoz. Shifo. 2022. *Muhammad sollallohu alayhi vasallamning haqlarini tanitish*. Toshkent: HILOL-NASHR.
- Qur'oni karim va o'zbek tilidagi ma'nolar tarjimasi*. 2011. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Toshkent: Sharq.
- Qur'oni Karim*. 1992. Tarjima va izohlar muallifi Alouddin Mansur. Toshkent: Cho'lpon.
- يشال عاصي ود. اميل بديع يعقوب. قاموس اللغة المفضلة والأدب. ج ۲. بيروت، ۷۸۹۱
- <https://hidoyat.uz>
- <https://www.sunnatonline.org>
- <https://hawzah.net>
- <https://islom.uz>
- <https://islamansiklopedisi.org.tr>

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

"Oltin bitiglar – Golden Scripts" jurnali – Sharq adabiyoti va madaniyati, ijtimoiy-ma'naviy hayoti, tilshunoslik va aniq fanlar, dinshunoslik va ilohiyotshunoslikka oid ahamiyatli qo'lyozma manbalar, xalq og'zaki ijodi namunalari bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar xulosalarini chop etishga mo'ljallangan.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar yil davomida o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, turkiy tillarda topshirilishi mumkin. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr etmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etishi kerak.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (oltinbitiglar@gmail.com) elektron pochta yuborilishi kerak. Iqtiboslar va izohlar bo'yicha MS Word menejerini qo'llash lozim.

Barcha qo'lyozmalar muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan yuboriladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantirilishi lozim.

Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

100–150 so'zdan iborat o'zbek va ingliz tillaridagi abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstrakt maqolaning maqsadi, metodologiyasi va natijalarini qisqacha ifodalashi kerak.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi lozim.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tillarda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola sarlavhasidan keyin sahifaning o'ng chetida muallifning ism-familiyasi yozilib, oxiriga yulduzcha (*) ishorasi qo'yiladi va sahifa pastida muallif haqida quyidagi qisqa ma'lumotlar beriladi: F.I.O., ilmiy daraja va unvon; ish joyi; e-pochta va ORCID ID (raqami).

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.
Maqola bo'limlari sarlavhasi – *yotiq*, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satrboshidan, boshqa barcha qatorlari abzasdan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

6.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:
[Xondamir, Makorim, 17³]

7.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011. *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011(a), 99]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Vohidov, Rahim va Husniddin Eshonqulov. 2006. *O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi*. Toshkent: Adabiyot jamg'armasi nashriyoti.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va Eshonqulov 2006, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]
[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Navoiy ijodida Ya'juj-Ma'juj obrazi." *Alisher Navoiy va XXI asr*, Shuhrat Sirojiddinov muharrirligida, 130 – 133. Toshkent: Mashhur-press.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]
[Ismoilov 2020, 131]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Adizova, Iqboloy. 2020. *Thinker poetess of the East*. Germany: Lambert Academic Publishing. <https://www.lap-publishing.com/>. 12.07.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Adizova 2020, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 1987, 19-hujjat]

7.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Alimuhamedov, Rixsitilla. 2018. "Qadimgi turk-moniy adabiyoti." *Oltin bitiglar* 1: 65 - 76.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Alimuhamedov 2018, 70]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Saddi Iskandariy" dostonidagi adabiy ta'sir va o'ziga xoslik masalasi xususida." *O'zbekistonda xorijiy tillar* 3: 229 - 235. doi: 10.36078/1596780050.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 231]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi. Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?." *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Sobirov, Ergash va Akmal Kenjayev. 2010. "Milliy qadriyat va globallashuv". *New York Times*, 27.02. <http://www.nytimes.com/28/us/28health.html>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sobirov va Kenjayev 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

Ushbu son "Oltin bitiglar" tahririyatida sahifalandi.
Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi 103-uy.
e-mail: oltinbitiglar@gmail.com
Tel.: +99894 697-97-04

Bosishga 30. 09. 2023-yilda ruxsat etildi
Qog'oz bichimi 70x100 1/16/.
nashriyot bosma tabog'i: 8

Jurnal 2017-yil 26 oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot agentligi tomonidan № 0940 raqami bilan ro'yxatdan o'tgan.
Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga kiritilgan.

Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.

"Mashhur-Press" bosmaxonasida chop etildi.
Buyurtma №0440 Adadi 300 dona.
Bosmaxona manzili:100129 Toshkent, Markaz 15, 1-uy. Tel.: +99890 900 75 77,
+99894 659 94 62